

ФЕВРУАРИ-МАРТ 1980

ГОДИНА XXII БРОЈ 2-3

YUJSSN0034-0227

разгледи

АЛЕКСАНДАР АЛЕКСИЕВ: РЕВОЛУЦИОНЕРТОТ, ПАТРИОТОТ И
ПОЕТОТ НИКОЛА ВАПЦАРОВ (1909-1942)

ВЛАДИМИР КОСТОВ: РАСТУРАЊЕ НА МАГИЈАТА

ЈОВАН СТРЕЗОВСКИ: ДЕВЕТ ПЕСНИ

ИВИЦА ЦЕЛАРОСКИ: ПРОЛЕГОМЕНА КОН ГРАМШИЕВАТА

ФИЛОЗОФИЈА НА ПРАТИКАТА

КРСТЕ ЧАЧАНСКИ: КОСТАДИНКА

ГОРАН БАБИЋ: КАКО СЕ УЧИ ЉУБОВТА

БРАНКА НИКОЛИЋ: ХОРОВИ КОМПОНИРАНИ НА ТЕКСТОВИ ОД
ПЕСНИ НА КОЧО РАЦИН

ИВАН ИВАНОВСКИ: ОТКРИВАЊА (I)

простори на зборот

ОДИСЕАС ЕЛИТИС: ПЕТ ПЕСНИ

ПАСКАЛ ГИЛЕВСКИ: ТРИУМФОТ НА ОДИСЕАС ЕЛИТИС
сведоштва

МАНОЛ ПАНДЕВСКИ: НАЦИОНАЛНОТО ПРАШАЊЕ ВО
МАКЕДОНСКОТО РЕВОЛУЦИОНЕРНО ОСЛОБОДИТЕЛНО
ДВИЖЕЊЕ ОД КРАЈОТ НА XIX И ПОЧЕТОКОТ НА XX ВЕК

п р е в е д е н е с е ј

КВЕНТИН БЕЛ: КРИТИЧАРТОТ НА УМЕТНОСТА И ИСТОРИЧАРОТ
НА УМЕТНОСТА

к р и т и ч к и ф р а г м е н т и

КАТИЦА ЂУЛАВКОВА: ПОИМОТ И ПОЕЗИЈАТА

ЦВЕТАН ГРОЗДАНОВ: СРЕДНОВЕКОВНИОТ ЖИВОПИС ОД
МАКЕДОНИЈА ВО СТУДИЈАТА НА ВОИСЛАВ Ј. ГУРИЌ ЗА
ВИЗАНТИСКИТЕ ФРЕСКИ ВО ЈУГОСЛАВИЈА

ЛИЛЈАНА НЕДЕЛКОВСКА: ЛАЗАР ЛИЧЕНОСКИ

ТРАЈАН ВИТЛАРСКИ: СТИЛСКАТА СИНТЕЗА И ПРАГМАТИЧНАТА
НАСОЧЕНОСТ ВО ТВОРЧЕШТВОТО НА МАКЕДОНСКИОТ
МОНУМЕНТАЛИСТ БОРКО ЛАЗЕСКИ

ВЛАДИМИР ВЕЛИЧКОВСКИ: ЦРТЕЖОТ ВО МАКЕДОНИЈА 1979 Г.
МИРОСЛАВ МУШИЌ: МЕТАЛОТ И СТАКЛОТО НА ТОМЕ

АНДРЕЕВСКИ

НАСО БЕЌАРОВСКИ: БИБЛИОГРАФИЈА НА МАКЕДОНСКАТА
ЛИКОВНА УМЕТНОСТ

- Скопје -

РАЗГЛАДИ

СПИСАНИЕ ЗА
ЛИТЕРАТУРА УМЕТНОСТ
И КУЛТУРА

Уредуваат

Драган БОЈАЦИЕВ, Благоја ИВАНОВ (главен и одговорен уредник), Србо ИВАНОВСКИ, Данило КОЦЕВСКИ (заменик главен уредник) и Борис ПЕТКОВСКИ

Издавачки совет

Димитар СОЛЕВ (претседател), Томе АНДРЕЕВСКИ,
Цветан ГРОЗДАНОВ, Љупчо ДИМИТРОВСКИ,
ВУКОСАВА ДОНЕВА, Љубомир ЈАКИМОВСКИ,
РИСТО КАЛЧЕВСКИ, Матеја МАТЕВСКИ, Димче НИКОЛЕСКИ, Божил НАСТЕВ, Михаил РЕНЦОВ,

Веле СМИЛЕВСКИ, ДУШАН ТОМОВСКИ Милан

ФИРФОВ Стево ЦРВЕНКОВСКИ и Вера ЧЕЈКОВСКА

лектор: Димче Биљановски

коректор: Бранислав Грковски

Излегувањето на списанието е овозможено од материјалната поддршка на Републичката заедница за културата.

Редакција и администрација

91000 Скопје ул. „Иво Рибар-Лола“ бб (поранешна зграда на Ложилница, спроти фабриката „Алумина“) тел.: 226-965

Пошт. фах 345, чековна сметка бр. 40100-678-7246

Годишна претплата 200,00 дин., полугодишна 100,00 дин., одделен број 20,00 дин., двоброј 40,00 дин. Годишна претплата за странство 400,00 дин., полугодишна 200,00

дин. одделен број 40,00 дин., двоброј 80,00 дин.

Редактирањето на бројот заклучено на 20.02.80 год.

Ракописите не се враќаат

Печатено во РО НИП „Нова Македонија“,

ООЗТ Печатница – Скопје

Тираж: 1000 примероци

ЛАЗАР ЛИЧЕНОСКИ

(По повод тематската изложба „Македонскиот пејзаж“
во Изложбениот салон на МАНУ, октомври
– ноември, 1979.)

Кога се одредува местото на уметникот во рамките на историјата на уметноста, секогаш се имаат предвид два момента: од една страна, улогата на уметникот во процесот на настанувањето и развитокот на уметноста^и, и, друга, ликовните резултати на неговото уметничко дејствување. Зашто, едно е историското значење на уметникот, а друго се неговите ликовни, уметнички вредности. Односно, првото е несомнено условено од второто: историското значење од уметничките вредности.

Кај Лазар Личеноски е невозможно овие два момента да се разграничат. Тој е во исто време и важна личност во историјата на македонската современа уметност и автор на значајно уметничко дело. Гледано историски, Лазар Личеноски, заедно со уште неколкумина наши најстари уметници, се покажува како сликар кој во мошне неповолнi национални, социјални и културни услови на предвоена Македонија, ги поставил темелите на нашата современа уметност. Тоа е важна историска функција која на Личеноски му додели видно место во нашата култура. Гледано од аспектот на ликовната вредност, Лазар Личеноски е уметник што во многу свои дела има дадено трајни и чисти пластични квалитети, кои остварени низ смислата на предметната структура како доживеана вистина за едно поднебје, Македонија, се покажуваат, во целото свое значење, како голема придобивка за македонската современа уметност.

* * *

Лазар Личеноски (1901-1964) е роден во Галичник. Основно училиште завршил во родниот крај, Призрен и Тетово. Гимназија учел во Скопје, а потоа во Тетово, каде што татко му отворил столарска работилница. За да му помага на татко си и за да го изучува столарскиот занает, Личеноски го напуштил училиштето. Извесно време работел и како фирмописец. По смртта на татко му ја презема столарската работилница, во која работи сè до 1921. Иако го напуштил училиштето, тој не престанал да чита. И книгата, според зборовите на Личеноски, станала причина да го остави занаетот, да тргне во

авантура, смело во нов живот. Воден од сознанието за својата сопствена вредност, како личност која има што да научи и каже, Личеноски го напуштил Тетово и заминал во Белград, каде што се запишал на Уметничката школа. (1921).

Инаку, определбата на Лазар Личеноски за сликарството не е случајна. Поникнат во средина каде што се негувала зографската уметност, тој уште кај дете покажувал интерес за сликарството. Во 1917. во Тетово, доаѓа во близок контакт со последните мијачки зографи, мајстор Крсте од Лазарополе и Димитар Андонов Папрадишки. И двајцата, особено Димитар Андонов Папрадишки, ќе остават силен впечаток врз Личеноски. Од мајстор Крсте ја научил техниката на зографскиот занает.

Така, Личеноски во Белград не оди неподготвен, „ами полн со впечатоци што потекнуваат од традицијата да се работи и да се гледа ликовно во неговата родна средина“¹. Од 1921 до 1925. учи наставнички курс на Уметничката школа, а од 1925 до 1927. академски курс во класата на Ј. Ивановиќ, П. Добривик и М. Милановиќ.

По завршениот школување во Белград, Личеноски добил стипендија за Париз, каде што престојува две неполнi години (1927-1929). Тука ги изучува сидните сликарски техники во ателјето на Марселя Леноар и кај Пол Бодуен во Ecole des arts et metiers. Меѓутоа, Личеноски не се ограничува на студирање фрески. Вистински поттик за неговиот изворен талент е сликарството на Париската школа. Најмногу учи од Пикасо и тоа од неговите фигуранлни композиции од така наречената „класична фаза“, а исто така и од Утрило, Сутин, Лот и во чие ателье и работел и други. Од Пикасо го поприма начинот на градењето на фигуранлните композиции со изразито чувство на монументалност и скултуралност (композицијата на „Капачки“, 1927, „Акт“, 1928, „Композиција“, 1929 итн.), а во колоритот се чувствува близост со палетата на Сутин и Утрило.

И покрај тие видливи влијанија, несомнено е дека Личеноски не запаѓа во некаков празен формализам, туку успева низ еден студиозен пристап кон делата на тие уметници да извлече сопствени заклучоци. Тој обид за ликовна индивидуалност нема да остане незабележан.

Во 1929, по враќањето од Париз, Личеноски отвора самостојна изложба во Белград,² По повод изложбата критиката пофално ќе се искаже, гледајќи во Личеноски „една нова позитивна вредност“ (Јован Ђелиќ). Особено ќе биде указано на посебното, интензивно чувствување на бојата, како главна сила и оригиналност на неговиот талент.

До 1935. творештвото на Лазар Личеноски ќе биде во знакот на „еден своевиден компромис со асимилираните влијанија од Париската школа и внатрешниот свет на Личеноски“³ изграден врз длабоката и непосредна поврзаност со човекот и природата на Македонија. Покрај низа значајни дела, како „Црниња“, „Портрет на американската сликарка Роберта“, „Портрет на сликарот Тревелијан“, 1931, и тн., во кои се чувствува влијанието на модерните уметнички тенденции, Личеноски создава и такви, како „Човек продава петел“, 1932, и други, кои значат поврзување со средината што му е блиска, а воедно и создавање сопствен уметнички јазик.

¹) Блаже Конески, текстор во каталогот за тематската изложба „Македонски пејзаж“ од Лазар Личеноски, МАНУ, 1979.

²) Инаку, првата самостојна изложба на Личеноски е одржана во Скопје, во 1927.

³) Борис Петковски, Лазар Личеноски, во: „Откривања“, Мисла, Скопје, 1977.

Доаѓајќи повторно во допир со својот роден крај, каде што со се-риозност се загледува во нашето средновековно сликарство и во убавината на нашиот народен фолклор, Личеноски дефинитивно го концентрира својот интерес за македонското поднебје; Тоа, како уметничко-содржинска инспирација, во наполно ќе го ангажира неговото искуство, чувство и фантазија.

Во природата на Македонија, во нејзините импулси, Личеноски ги препознава своите постталгии и идеи. Преку природата, преку нејзината раздвиженост и менување, тој ги открива внатрешните движења и промени во својот дух. До тој духовен концепт, присутен во неговите дела, се доаѓа со проникнувањето на посебноста на пластичниот јазик, чие вистинско доживување и анализа ја потврдуваат неговата извornost и оригиналност.

Во пластичниот јазик на Личеноски, во односите на неговите основни елементи, бојата има примарно место и улога. Бојата е главен фактор во не-посредниот допир на уметникот со природата. Тој допир кај Личеноски е изразен преку користење на чисти и интензивни бои, без употреба на сенки, зашто „боните во сенката го губат, својот карактер, звучност и својата природна убавина“.⁴ Нанесувајќи ги слој на слој, тој на своите платна создава изразително паустозни колористички површини, со кое ја подвлекува експресивната сила на боните. И токму преку боните, со еден упростен, речиси наивен пристап во градењето на формите, Личеноски ја остварува, на еден впечатлив начин, материјализираната сила на формите. А таа материјализирана сила на формите е важна особина на ликовниот израз на Личеноски. Во неа е вградено длабокото чувство и љубов за нашата средина и нашиот човек. Оттаму и таа духовна енергија во неговите слики, која го поттикнува нашето вистинско чувствување и доживување на македонскиот пејзаж и на карактерот на македонскиот човек.

Пејзажот како тематска и идејна преокупација на Лазар Личеноски, се содржи кај него во повеќе мотивски целини: како, на пример, сериите слики „Охридски рибари“, „бачила“, „долапи“, „афионски полиња“, мотиви од Галичник, Охрид, Радожда, Тетово, Скопје и тн. Тој пејзаж е остварен без или со присуство на човечка фигура, односно: пејзажот разбран како мотив довolen самиот за себе си (серијата „афионски полиња“) или пејзажот како мотив изразен преку поврзаноста со човекот и неговата секојдневна активност (сериите „бачила“, „долапи“ и др.). Поврзаноста на човекот со природата е најдобро изразена во сликата „Долап“ од 1937 година во која Лазар Личеноски во исто време покажува како човекот е во состојба со својата работа да влијае врз природата, да ја менува, а воедно и да ја потчинува на себе. „Таа слика го прикажува Личеноски како уметник што носи длабока вера во човекот и на некој начин го дефинира како оптимист кој не отстапува од овие хуманистички акценти“⁵ што е видливо и во сериите „охридски рибари“, „бачила“ и во низа други слики. Во нив Личеноски оди и понатаму: преку трудот како замодејство меѓу човекот и природата тој ја покажува и самата социјална положба на човекот – трудденик.

Така, обработувајќи ги на еден сугестивен начин македонските мотиви, Личеноски успева како ретко некој од македонските уметници „преку една синтеза на битните елементи на проблемот што го обработува, да го изрази

⁴ Лазар Личеноски, „Од мојот дневник“, во каталог за тематската изложба „Македонскиот пејзаж“, Скопје, 12 – 26, IV 1959.

⁵ Павле Васиќ, Сликарство Лазара Личеноског, (1901-1964), Галерија Културног центра Београда, Београд, 1965.

најбитното, најкарактеристичното, она што кај уметникот со јасна концепција претставува цел во неговото творештво".⁶

....

Тематската изложба „Македонски пејзаж“ од Лазар Личеноски опфати 51 дело од целокупниот негов опус на пејзажи. Од нив 42 дела се датирани.⁷ За 11 слики со сигурност се знае годината на настанувањето, зашто тие се датирани од самиот автор, а 31 се приближно датирани преку внимателно проучување и следење на ликовната постапка на Личеноски. Врз основа на одредена споредбена постапка меѓу датираните и недатираните слики, како и според сознанијата на некои историчари на уметноста (Зое Личеноска, д-р Борис Петковски) можат со помала или поголема веројатност да се датираат уште неколку негови дела. Сликата „Охридско езеро“ (каталошки број 44) настаната е веројатно пред Војната како Усликата „Големото Охридско езеро“ (каталошки број 45), која е веројатно некаде од околу 1938-39; „Пејзаж“ (каталошки број 46) е од околу 1927/29, „Пејзаж“ (каталошки број 47) од околу 1935, „Пејзаж“ (каталошки број 48) од околу 1933 година. Сликата „Охрид“ (каталошки број 51) е од 1954. За уште попрецизно датирање на овие и некои други дела ќе биде потребно поопстојно проучување на каталогите и ликовните критики напишани за Лазар Личеноски, каде што веројатно ќе се пронајдат податоци за некои од тие недатирани дела.

Тематската изложба „Македонски пејзаж“ од Лазар Личеноски требаше да ни ја даде можноста повторно да ја доживееме големината на еден ликовен свет чиј израз е една непроменлива вистина, за кој историјата и критиката веќе го имаат дадено својот вредносен збор. Ако има место за критички пристап, тогаш може само критички да се преиспита концепцијата на изложбата, односно изборот на делата преку кои се евцираа вистинската вредност и значењето на Личеноски. Може да се каже дека концепцијата на изложбата наполно не беше заснована врз критички метод, зашто недостасуваат многу значајни дела од богатиот опус на Личеноски. Нивното присуство ќе ни овозможеше поцелосен и посуштествен преглед во неговото творештво, а со тоа и вистинско утврдување на неговата вредност и значење, како за македонската, така и за југословенската современа ликовна уметност.

Лиљана НЕДЕЛКОВСКА

⁶ Димче Коцо, Предговор во каталогот за ретроспективната изложба на Лазар Личеноски, Уметничка галерија, Скопје, мај, 1954.

⁷ Види во каталогот: „Македонски пејзаж“ од Лазар Личеноски, МАНУ, Скопје октомври-ноември 1979.

разгледи

СОДРЖИНА

АЛЕКСАНДАР АЛЕКСИЕВ: РЕВОЛУЦИОНЕРОТ, ПАТРИОТОТ И ПО- ЕТОТ НИКОЛА ВАПЦАРОВ (1909-1942)	135
ВЛАДИМИР КОСТОВ: РАСТУРАЊЕ НА МАГИЈАТА	147
ЈОВАН СТРЕЗОВСКИ: ДЕВЕТ ПЕСНИ	159
ИВИЦА ЦЕЛАРОСКИ: ПРОЛЕГОМЕНА КОН ГРАМШИЕВАТА ФИЛО- ЗОФИЈА НА ПРАКТИКАТА	162
КРСТЕ ЧАЧАНСКИ: КОСТАДИНКА	181
ГОРАН БАБИЋ: КАКО СЕ УЧИ ЉУБОВТА	188
БРАНКА НИКОЛИЋ: ХОРРОВИ КОМПОНИРАНИ НА ТЕКСТОВИ ОД ПЕСНИ НА КОЧО РАЦИН	197
ИВАН ИВАНОВСКИ: ОТКРИВАЊА(I)	204
 п р о с т о р и на з б о р о т	
ОДИСЕАС ЕЛИТИС: ПЕТ ПЕСНИ	220
ПАСКАЛ ГИЛЕВСКИ: ТРИУМФОТ НА ОДИСЕАС ЕЛИТИС	227
 с в е д о ш т в а	
МАНОЛ ПАНДЕВСКИ: НАЦИОНАЛНОТО ПРАШАЊЕ ВО МАКЕ- ДОНСКОТО РЕВОЛУЦИОНЕРНО ОСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ ДО КРАЈОТ НА XIX И ПОЧЕТОКОТ НА XX ВЕК	230
 п р е в е д е н е с е ј	
КВЕНТИН БЕЛ: КРИТИЧАРОТ НА УМЕТНОСТА И ИСТОРИЧАРОТ НА УМЕТНОСТА	239
 к р и т и ч к и ф р а г м е н т и	
КАТИЦА ЂУЛАВКОВА: ПОИМОТ И ПОЕЗИЈАТА	260
ЦВЕТАН ГРОЗДАНОВ: СРЕДНОВЕКОВНИОТ ЖИВОПИС ОД МАКЕ- ДОНИЈА ВО СТУДИЈАТА НА ВОЈИСЛАВ Ј. ГУРИЋ ЗА ВИЗАНТИСКИТЕ ФРЕСКИ ВО ЈУГОСЛАВИЈА	264
ЛИЛЈАНА НЕДЕЛКОВСКА: ЛАЗАР ЛИЧЕНОСКИ	270
ТРАЈАН ВИТЛАРСКИ: СТИЛСКАТА СИНТЕЗА И ПРАГМАТИЧНАТА НАСОЧЕНОСТ ВО ТВОРЕШТВОТО НА МАКЕДОНСКИОТ МОНУМЕН- ТАЛИСТ БОРКО ЛАЗЕСКИ	274
ВЛАДИМИР ВЕЛИЧКОВСКИ: ЦРТЕЖОТ ВО МАКЕДОНИЈА ВО 1979 ЗАТВОРЕНИОТ СВЕТ НА ИНТИМАТА И СОЛИДНИ НАВЕСТУВАЊА..	281
МИРОСЛАВ МУШИЌ: МЕТАЛОТ И СТАКЛОТО НА ТОМЕ АН- ДРЕЕВСКИ	285
НАСО БЕЌАРОВСКИ: БИБЛИОГРАФИЈА НА МАКЕДОНСКАТА ЛИ- КОВНА УМЕТНОСТ	286
	289

